

ONGUTLAR'IN MENŞEİ MESELESİ¹

Prof. ABDÜLKADİR İNAN

Reşid-ed-Din'in "Cami'üt-Tevarih,, inde adı geçen bir çok kabilelerin etnik menşeleri epeyce münakaşa edilen tarih ve etnoloji meselelerinden biridir. Bilhassa *Nayman*, *Kereyit* ve *Ongut* kabilelerinin menşei meselesi tarihçi ve etnolog bilgileri halâ meşgul etmektedir.

Malûm olduğu vechile Reşid-ed-Din Moğol devrindeki kabilelerden bahsederken "...bugün Moğol adıyla malûm olan kabileler *Celayır*, *Tatar*, *Oyrat*, *Merkit* ve başkalarıdır; Moğol'a benzeyen ve kendi padişahları bulunan kabileler *Kereyit*, *Nayman*, *Ongut* ve başkalarıdır,, diyor (TWO, V, sahife 4, tercümede 114).

Reşid-ed-Din'in verdiği bu malûmata göre *Kereyit*, *Nayman* ve *Ongut*ları Moğollardan ayırmak icab ediyor. Şayanı dikkattir ki Moğol imparatorluğuna dahil kavimleri *Yuan-şi*'nin tasnifi de Reşid-ed-Din'in tasnifini hatırlatıyor. *Yuan-şi*'ye göre Moğolların idaresi altındaki kavimler dört gruba ayrılır: 1 - Moğollar ve onlara yakın göçebe kavimler, 2 - *Nayman*, *Tangut*, *Ongut*, *Ar-hun*, *Kıpçak*, *Kanklı* ve başkalar, 3 - Şimalî Çinliler ve 4 - Cenubî Çinliler².

Yuan-şi'nin bu malûmatına göre *Nayman*, *Tankut*, *Ongut* kabileleri *Kıpçak* ve *Kanklı* gibi Türk boyları ile bir grup teşkil ediyorlar.

Biz bu notumuzda Doktor K. Groenbech'in "*İç Moğolistan'da Türk yazıtları*,, makalesi münasebetiyle mezkûr kabilelerden *Ongut*ları bahis konusu etmek istiyoruz.

Ongut kabilesinin adı bu şekliyle ilk olarak "*Moğolların gizli tarihi*,,nde görülür. Bu kaynağa göre *Ongut*'ların başbuğu *Alakuş*

¹ Doktor Groenbech'in «Belleten» in bu sayısında basılan makalesi münasebetiyle.

² Palladius'den (Journal of the China Branch of Royal Asiatic Society Shangay, 1875, X, p. 24) naklen Aristov, *Zametki* 363.

Tegit idi³. Reşid-ed-Din'de ve Ebul-Gazi'de Alakuş Tegin'dir. Ebul-Gazi Ongut'ların Türk olduğunu tasrih ediyor⁴.

Ongut'lar Cengiz'in zuhuru devrinde Sarı Irmak civarından geçen Çin Seddi yakınlarında, Kin devleti sınırında bulunuyorlardı. Bu kabile Kin hükûmetinin hudut bekçiliğini yapardı... Ongut beyi Alakuş Tegin "Moğolların gizli tarihi,"nde *Alakuş-tegit kuri* yazılmıştır ki buradaki "kuri," koruyucu-muhafız demek olsa gerek. K. Groenbech'in "İç Moğolistan'da Türk Yazıtları» makalesinde verdiği malûmata göre türkçe yazılı Ongut nesturî mezar taşları Pailingmiao civarında bulunmuştur. Pailingmiao Sarı Irmağın Ordos çevresinde teşkil ettiği kavisin kuzey batısı üzerindedir. Sarı Irmak kıyılarına tahminen 270, Çin seddinin en yakın noktasına 250 kilometre mesafede bulunur. Moğol istilâsı devrinde Ongut'ların bir kısmı Moğol ordularıyla beraber Batıya hareket etmiş olduklarını bugünkü Orta Asya, Volga havzası, Ural dağları, Kırım ve Kafkasya'da yaşayan Türk zümreleri arasında gördüğümüz küçük küçük *Ongut* oymakları, bu adı taşıyan köy ve kasaba adları ispat eder. Bu adlardan bazılarını zikredelim :

1 - Ongut - Kırım'da Ak Mesçit kazasında bir köy (Osman Akçokraklı, "Kırım'da Tatar damgaları,, , Bahçesaray, 1926 S, 7.)

2 - Ongut - Kırım'da Küzlev kazasında bir köy (İsmail Celâl, "Eski Kırım haritası,, , 1918)

3 - اونگوت Oñut - *Nesepname-i Özbekiye*'de 42 inci boy (Xanikov. "Opisaniye Buharskago Hanstva,, , SPb. 1843 S. 58.)

4 - Ongut - Şeybanî Han devrinde adı geçen bir Özbek boyu (Berezin. "Şeybaniada,, , S. 45).

5 — Ongut - Kuzey Kafkasya'da Kara Noğay'larda Orjonikitze kazasına bağlı bir kasaba ve bir boy (N. A. Baskakov. "Nogay dili ve dialekleri ,, , Moskova, 1940, S. 142).

Bugünkü Türk zümreleri içinde *Ongut*'lar hiç bir yerde büyük bir boy teşkil etmiyor, çok dağınık olarak küçük oymaklar halinde bulunurlar.

Moğolistanda kalan Ongut'ların mukadderatı da Batıya yayılan Ongut'larınkine benzediğini kabul edebiliriz. Muhtelif Moğol

³ Yuan-Chao-pi-shi (§182, 190, 202).

⁴ Şecere-i Türk (Desmaison yayını) S. 47. Ongut'lar ve Alakuş Tegin hakkında bk. P. Pelliot. *Chrétiens d'Asie Centrale et d'Exirème-Orient* (T'ong-pao 1914, 630-631).

boyları içinde de küçük oymaklardan bazısı *Onhut* adını taşımaktadır. Meselâ Hoto-Goytu'ya tabi Bisirilti sancağında (hoşun) *Onhut* oymağı vardır⁵. İç Moğolistanın Mançu sınırına yakın mın-takasında, Şara Müren ırmağıyla Lao-he ırmağı arasında *Oniyut* oymağı vardır⁶.

Moğol devrinde adları meydana çıkan Nayman, Kereyit, Ongut v. b. boyların etnik menşelerine dair münakaşalardan en önemlisi Ongut'ların menşei meselesi olmuştur. Bu boyun etnik bakımdan Türk olduğuna ilk defa işaret eden Batı bilgini, bizim bildiğimize göre, Deguignes olmuştur (bk. Hüseyin Cahit tercümesi, 5. c. 41. s. not, 1). Rus bilginlerinden N. A. Aristov Ongutların Türk olduğunu kat'i olarak iddia etmiştir. Onun mütalâasına göre, Şara Müren ırmağı civarında, Kidanlarla sınırdaş olarak, bir kavim yaşıyordu. Orhun yazıtlarının *Tatabi*'leri bu kavimdir. Çin kaynaklarında bu kavim *Kumo-hi* yahut *hi* tesmiye edilir. Orhun yazıtlarında Kıtay ve Tatabi beraber zikredildiği gibi Çin kaynaklarında da Kidan ve *hi* beraber geçer. Vasilyev'in tetkiklerine göre *hi*'ler (yani Kumo-hi'ler) tukyu'ların bir kabilesi idi (Doğu Asya'nın tarihi ve asarı atikası, SPb. 1859, S. 34 ve sonrası). Cengiz devrinde bunlara Çinliler "Ak Tata,, Moğollar da Ongut demişlerdir⁷.

Meşhur tarihçi W. Barthold Ongut, Nayman ve Kereyit kabilelerinin Türk menşeli olduklarını bir türlü kabul edemiyordu. Aristov'un kitabı münasebetiyle yazdığı tenkitte Ongut'lara dair mütaleasını şöyle tenkit etmişti: "Asrımızın (19. asrın) başlarında yazan müsteşriklerin çoğu XIII. asır Moğolistan'ının etnografik durumu bugünkü durumundan farksız olduğunu, Cengiz'den önce de bütün Moğolistan'ın Moğol menşeli kavimlerle meskûn bulunduğunu zannederlerdi. Sonra bazı etnoğraflar bu kavimlerden bir çoğunun Türk ırkına mensup olduğunu ispata çalıştılar; bu mese-

⁵ Potanin. OSZM, II, 25. B. Vladimirtsov bu oymağın adını «Onnüt» yazmıştır. (Sravnitilnaya Grammatika Mongolskoğo pismennogo yazıka i Halhaskogo nareçiya, Leningrad 1929, S. 9).

⁶ Otçetnaya Karta Gansuyskoy Ekspeditsii v godax 1884-1886.

⁷ N. A. Aristov. Zametki (Jivaya Starina, 1896, S. 294-295). Aristov'un Fikrine göre Ongutların moğollaşması XIII. asırda olmuştur. (S. 306). Profesör Saeki'nin bir mezar taşı için tahmin ettiği 1305 tarihi (Groenbech'in ilâve ettiği nota bakınız) kabul edilirse Ongutların XIV. asırda Türkçe konuştukları anlaşılmış olur.

lede Howorth herkesten ileri giderek Moğolistan'ın kudretli kavimlerini, bilhassa Kereyit, Nayman, Merkit boylarının Türk olduğunu kabul etti. Aristov ise daha ileri giderek Howorth'un Moğol veya Tonguz saydığı Tatar ve Ongut kavimlerini bile Türk saymaktadır., (ZWO, XI, 349).

Ongut'ların menşei meselesi hâlâ kat'i olarak halledilmiş değildir. Son yıllarda yayınladığı eserde Fransız muharriri Regené Grousset Ongut'ları Türk olarak gösterdiği halde (L'Empire des Steppes, p. p. 190, 269) sinolog Profesör W. Eberhard'ın Ongutları Moğol zümresinden saymakta ısrar ettiği anlaşılmaktadır⁸.

İç Moğolistan'da, Ongut diyarında bulunan mezar taşları yazıtlarının dili Ongutlar'ın menşei meselesini halletmek yolunda kesin bir adım olacağı şüphesizdir. Salâhiyet sahibi olan türkolog K. Groenbech'in bu yazıtlar üzerindeki mesaileri merakla beklenmektedir.

---

⁸ Prof. Dr. W. Eberhard. *Çin'in Şimal Komşuları*. Ankara 1942, s. 18, endeks'te S. 275.